

שיזכור הקדוש ברוך הוא מעשיו לטובה.

רב יוסף אמר: אכן אין בלשון "זכרה לי אלקי לטובה" החזקת טובה לעצמו, שהרי אף דוד אמר לשון זו.

ומה שלא נקרא ספר עזרא על שמו של נחמיה, היינו מפני שסיפר בגנותן של ראשונים⁽²¹³⁾. שנאמר: "והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחר כסף שקלים ארבעים וגו'".

ואף על דניאל שגדול ממנו, סיפר בגנותו, שהרי לא הוציאו מכלל הראשונים שסיפר בגנותן⁽²¹⁴⁾.

ומנלן דדניאל גדול ממנו?

דכתיב בספר דניאל, לגבי מראה נבואה שנגלה לו: "וראיתי אני דניאל לבדי את המראה, והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה, אבל חרדה גדלה נפלה עליהם,

ויברחו בהחבא".

"והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה". ומאן נינהו [ומיהם] אותם אנשים?⁽²¹⁵⁾

אמר רבי ירמיה ואיתמא רבי חייא בר אבא: זה חגי זכריה ומלאכי, שהיו עמו.

וכיון שהוא ראה והם לא ראו, הרי שהוא גדול מהם.

ואם כן, שהיה דניאל גדול מחגי זכריה ומלאכי שהיו נביאים, כל שכן שהיה גדול מנחמיה, שלא היה נביא⁽²¹⁶⁾.

ואגב שהוזכר מקרא זה, מדברת הגמרא עוד בענין זה:

אינהו, הם, חגי זכריה ומלאכי, עדיפי מיניה א-צא [עדיפים ממנו, מדניאל], ומצד שני, איהו עדיף מנייהו [הוא עדיף מהם].

ספרו על שמו, ולא יהיה לו זכרון. עיון יעקב.

214. דניאל היה מבאי הגולה עם החרש והמסגר, ונחמיה היה מעולי הגולה זמן מרובה לאחר מכן. רש"י.

215. כלומר, ממה שנאמר "והאנשים אשר היו עמי לא ראו וגו'", משמע שהיו ראויין לראות, אלא שלא ראו. ומיהם אותם אנשים הראויין לראות וכו'. מהרש"א.

216. הקשה המהרש"א, מנלן הא, הרי דניאל עצמו לא היה נביא, כפי שמשמע כאן, וכפי שהגמרא אומרת להלן, ובכל זאת היה גדול מחגי זכריה ומלאכי, אם כן, אפשר לומר כך גם גבי נחמיה, שאף שלא היה נביא, היה גדול

בלי עזר ה' לא היה יכול לעשות שום מעשה טוב. אלא שלפנים משורת הדין, מתחסד הקדוש ברוך הוא עם האדם כאילו לא סייעו, ורק בבחירתו עשה הטוב והישר. וכל זה מצד החסד והרחמים, ולא מצד עומק הדין.

ולכן, נחמיה שאמר "זכרה לי אל – הי" שהוא שם מידת הדין, הרי זה כאילו אמר שראוי שמצד הדין יזכרהו ה' לטובה על טוב פעולתו, ולכן נענש. אבל דוד שאמר "זכרני ה'", שהוא שם מידת הרחמים, דהיינו, שביקש רק משום חסד ורחמים, ולא מחמת הדין, יפה דיבר. וזהו שאומרת הגמרא "רחמי בעי", שתלה בקשתו במדת הרחמים.

213. והתכבד בקלונם של ראשונים, כדי שלא יהיה להם זכרון. לכך נענש בכך שלא יקרא

אינהו עדיפי מיניה, דאינהו נביאי היו, ואיהו, דניאל, לאו נביא.

ומצד שני איהו עדיף מנייהו, דאיהו חזא [שהוא ראה] את מראה הנבואה, ואינהו לא חזו.

וכי מאחר דלא חזו כלל את מראה הנבואה, מאי טעמא איבעות [למה נבעתו וברחו בהחבא]? (217)

אף על גב דאינהו לא חזו מידי — מזלייהו חזי (218).

אמר רבינא: שמע מינה, האי מאן דמבעית [מי שמפחד], ואינו יודע ממה הוא מפחד, אף על גב דאיהו לא חזי דבר — מזליה חזי. מאי תקנתיה [מה תקנתו]?

לינשוף מדוכתיה ארבעה גרמידי [ידלג מהמקום שעומד שם כדי ארבע אמות].

אי נמי, ליקרי [שיקרא] קרית שמע (219) (220).

ואי קאי במקום הטנופת [ואם הוא עומד במקום הטינופת, שאסור לומר שם דברי תורה], לימא הכי: עיזא דבי טבחה שמינא מינאי [לך אצל העיזים והניחגי. ולחש הוא].

כתוב: "למרבח המשרה ולשלום אין קץ וגו'". אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בצפורי: מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוחה, ומ"ם זה שבתיבת "למרבח" סתום?

ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות את חזקיהו משיח (221), ואת סנחריב — גוג ומגוג (222).

מדניאל!

ותירץ, שאין לנו לומר כך, כיון שלא מצינו בשום מקום שהיה גדול מדניאל בדבר כלשהו. מה שאין כן גבי חגי זכריה ומלאכי, הרי מצינו שהיה גדול מהם בכך שראה את המראה, והם לא ראו.

ועיי"ש שהביא דברי רש"י במס' מגילה, שהרגיש בדבר, וכתב שמה שאומרת הגמרא "דאינהו נביאי", היינו שנתנבאו לישראל בשליחותו של מקום, ואילו דניאל לא נשתלח לישראל בשום נבואה. וכונתו לומר, שעל כל פנים היה גם דניאל נביא.

217. על עצם מה שנאמר במקרא שהאנשים נבעתו, לא היה קשה לגמרא. כי היינו יכולים לומר שרוח רעה הבעיתם, כפי שמצינו גבי שאול. אבל עתה, שאמרנו שהם נביאים, שרוח הקדש שורה עליהם, מקשינן שפיר למה נבעתו. עיון יעקב.

218. פירש רש"י במס' מגילה, דהיינו שר של כל אדם למעלה.

219. במס' מגילה [ג א] מובא ענין זה באופן אחר: מאי תקנתיה — ליקרי קריאת שמע. ואי קאים במקום הטינופת, לינשוף מדוכתיה ארבע גרמידי. ואי לא, לימא הכי וכו'. עיי"ש.

220. אף שאסור להתרפאות בדברי תורה, כאן נחשב שעושה רק כדי להגן, ובאופן כזה מותר, כדאיתא במס' שבועות [טו ב]. מהרש"א.

221. עיי' בבן יהוידע שכתב, שאין הכוונה שיעשנו ממש משיח, ותהיה הגאולה השלמה בימיו, אלא שיתן לו הקב"ה מעלות דוגמת מעלות המשיח, ויעשה לו נוראות ונפלאות מעין הנוראות שיהיו בימות המשיח. עיי"ש באורך.

222. בפסוק שלפני כן נאמר: "כי ילד ילד לנו, בן נתן לנו, ותהי המשרה על שכמו, ויקרא שמו

אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם! ומה דוד מלך ישראל, שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך — לא עשיתו משיח,

חזקיה, שעשית לו כל הנסים הללו, שניצול מסנחריב, ונתרפא מחליו, ולא אמר שירה לפניך — תעשהו משיח?

לכך נסתתם. כלומר, שנסתמו הדברים שעלו במחשבה לפני הקדוש ברוך הוא, ולא נעשו (223).

מיד פתחה הארץ (224) ואמרה לפניו: רבוננו של עולם, אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה, ועשהו משיח.

פתחה ואמרה שירה לפניו. שנאמר: "מכנף הארץ זמרת שמענו צבי לצדיק וגו'" [וסוף הפסוק: "ואמר רזי לי רזי לי רזי לי בגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו"].

אמר שר העולם [מלאך שכל העולם מסור בידו] לפניו: רבוננו של עולם, צביונו עשה לצדיק זה! (225)

יצאה בת קול (226) ואמרה: "רזי לי רזי לי". דהיינו, הנסטרות שלי הן, ואני יודע על מה מתעכב משיח מלבוא.

אמר נביא: "אוי לי", אוי לי, עד מתי [מתי יבוא משיח]? (227)

יצאה בת קול ואמרה: "בגדים בגדו ובגדו

שכל זמן שישראל בגלות, גם הארץ תרצה את שבתותיה, שלא מתקיימין בה שמיטין ויובלות, וכאילו אף היא באבילות בכמה עניינים. לכן פתחה לומר שירה, כדי שיהא חזקיה משיח, וישבו לארץ ויקיימו מצוות התלויות בה. מהרש"א.

225. כתב מהרש"א, דרצה לומר, שארץ ישראל נקראת ארץ צבי, על שם זה שהיא עושה צביונו של מקום, לומר שירה תחת הצדיק. עיי"ש.

226. כתב ביד רמה, שמלאך הוא שאמר כך. וכל היכא שנשמע קול, ולא רואים מי אמרו, נקרא בת קול. עוד כתב, שהקב"ה אמר "רזי לי", כלומר, סודי לי, ואין אחר יודע.

227. לפי שאותו דור היה כולו זכאי, כדאמרין בפרקין, שבדקו מדין ועד באר שבע ולא מצאו תנוק ותנוקת שאינם בקיאים בהלכות טומאה וטהרה, ואם אפילו דור כזה אינו זכאי למשיח, מתי יבוא? מתי יהיה דור זכאי יותר? מהרש"א.

פלא יועץ אל גבור אביעד שר שלום". ונבואה זו נאמרה על חזקיה, כפי שכתבו המפרשים. ואותו הילד היה תחלת המחשבה שביקש הקדוש ברוך הוא לעשותו משיח. וזהו שנאמר "ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ וגו'", שאלו הדברים ראויין להיות במשיח. אבל לאחר קטרוג מדת הדין לא נתקיימו בו כל אלה, אלא רק "למרבה המשרה ולשלום אין קץ", שהיה לו שלום מסנחריב. אבל אין זה קץ הגאולה, שיהא הוא המשיח, וישב על כסא דוד. ולכן נסתמה האות מ"ם שבתחילה הענין, לומר שנסתם אז קץ הגאולה. מהרש"א.

223. עוד פירש רש"י, שביקש הקדוש ברוך הוא לעשותו משיח ולסתום צרותיהם של ישראל. עוד פירש בשם רבו, שנסתם פיו של חזקיה ולא אמר שירה.

וביד רמה כתב, שנסתם המ"ם, לשנותו ממ"ם של משיח. עיי"ש.

224. "הארץ" היא הארץ הידועה, ארץ ישראל.

השר, שכך אמר השומר, הקדוש ברוך הוא: הגאולה שהיא כבוקר — תבוא. אבל לפני כן תהיה גלות ארוכה, שהיא כלילה⁽²³⁰⁾.

אם תבעיון [אם תרצו להגאל] — **בעיו** [בקשו רחמים], **שבו אתיו** [שובו בתשובה, וכו' לגאולה].

תנא משום רבי פפייס: גנאי הוא לחזקיה וסייעתו [דבר מגונה עשו], **שלא אמרו שירה, עד שפתחה הארץ ואמרה שירה**⁽²³¹⁾. **שנאמר: "מכנף הארץ זמרת שמענו צבי לצדיק וגו'".**

כיוצא בדבר אתה אומר גבי מה שנאמר בפרשת יתרו: "ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם".

תנא משום רבי פפייס: גנאי הוא למשה וששים ריבוא [כל עם ישראל], **שלא אמרו "ברוך", עד שבא יתרו ואמר: "ברוך ה'"**⁽²³²⁾.

בוגדים בגדו". ואמר רבא ואיתימא רבי יצחק: עד דאתו בוזוי ובוזוי דבוזוי. דהיינו, עד שיבואו בוזים על ישראל כמה פעמים (228) (229).

עוד כתוב בספר ישעיהו: **"משא דומה אלי קרא משעיר שמר מה מלילה שמר מה מליל וגו'".**

אמר רבי יוחנן: אותו מלאך הממונה על הרוחות [שהנשמות נפקדות אצלו] — **דומה שמו.**

נתקבצו כל הרוחות אצל דומה, המלאך הממונה עליהם, ואמרו לו [וזהו שנאמר: **"משא דומה אלי קרא משעיר"**]. שאמר דומה, שקראו אליו הרוחות על דבר גלות שעיר ועשיון: **"שמר מה מלילה שמר מה מליל", דהיינו, מה אומר השומר, שהוא הקדוש ברוך הוא, על הגלות שהיא כלילה? מתי יהיה קץ הגאולה מליל זה?**

אמר שמר אתא בקר וגם לילה. אמר להם

230. עוד פירש רש"י, שיגאלו, ויבנה בית שני, ויחזרו ויגלו גלות זו. עוד פירש, "וגם לילה" — לרשעים.

231. הקשה בענף יוסף, הא הוה ליה למימר "גנאי הוא וכו' שלא אמרו שירה, ובאה הארץ ופתחה ואמרה שירה. שמשון הגמרא משמע, שלא אמרו שירה עד שאמרה הארץ, אבל כשאמרה, אמרו גם הם. וכן להלן, גבי יתרו, משמע שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר. אבל כשאמר יתרו, אמרו גם הם. ועיי"ש מה שביאר בזה באורך.

232. כבר מצינו בכמה כתובים הקודמים שנאמר ברוך ה', שכבר נח אמר "ברוך ה' אלקי שם".

228. רש"י בסוף מסכת כתובות כתב: "שוללים אחר שוללים". ועיי" ברש"י כאן.

ובערון כתב, דהיינו שבאים שודדים על ארץ ישראל, ובאים שודדים אחרים ושודדים את המשודדים, וישראל עמהם.

ונרמז דבר זה בפסוק "בגדים בגדו וגו'", כי בוגדים היינו שוללים, שתרגומו של המקרא "הבוגדים ריקם" [תהלים כה ג] הוא "בוזוין וסריקין".

229. והיינו שתהיה צרה גדולה על ישראל, כפי שנאמר בספר דניאל [יב א]: "והיתה עת צרה אשר לא נהייתה מהיות הגוי עד העת ההיא וגו'". ועיי"ש ברש"י.

דכתיב: "כי ילד ילד לנו, בן נתן לנו, ותהי המשרה על שכמו, ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום". והיינו שמונה שמות: פלא, יועץ, אל, גבור, אבי, עד, שר, שלום.

ומקשינן: והאיכא עור שם, שהרי נקרא גם חזקיה?

ומבארין: מה שכינוהו חזקיה — היינו שחזקו יח⁽²³⁶⁾.

דבר אחר: חזקיה — שחזק את ישראל לאביהם שבשמים.

סנחריב, מנין לנו שהיו לו שמונה שמות?

דכתיב ביה: "תגלת פלאסר", "פלנאסר", "שלמנאסר", "פול", "סרגון", "אסנפר", "רבא", "ויקרא".

ומקשינן: והאיכא גם את השם סנחריב!

ומבארין: מה שכינוהו סנחריב, על שם שפיחתו ריב⁽²³⁷⁾.

דבר אחר: שסח וניחר דברים כלפי מעלה,

עוד כתוב שם: "ויחד יתרו". ונחלקו בביאור הדבר רב ושמואל.

רב אמר: שהעביר חרב חדה על בשרו. שמל את עצמו — ונתגייר.

ושמואל אמר: שנעשה הדודים הדודים [קמטים קמטים] כל בשרו, לפי שהיה מיצר על מפלת מצרים⁽²³³⁾.

אמר רב, היינו דאמרי אינשי: גיורא [גר], עד עשרה דרי [עד עשרה דורות]⁽²³⁴⁾, לא תבזה ארמאי קמיה [אל תבזה גוי בפניו].

עוד כתוב בישעיהו, בנבואה שנאמרה על מפלת אשור: "לכן ישלח האדון ה' צבאות במשמניו רוזן".

מאי "במשמניו רוזן"?

אמר הקדוש ברוך הוא: יבא חזקיהו, שיש לו שמונה שמות, ויפרע מסנחריב שיש לו שמנה שמות ["במשמניו" לשון שמונה]⁽²³⁵⁾.

ומנין לנו שהיו לחזקיה שמונה שמות?

235. וכך מתפרש המקרא "במשמניו שלח רוזן", במשמניו — לשון שמונה. והיינו, אותן שמונה שמות שהיו לו לסנחריב למעלתו, שולח בהם רוזן ונפחתו, שלא עמדו לו, כמו שעמדו לחזקיה שמונת שמותיו. מהרש"א.

236. שיחזקו הקדוש ברוך הוא במלחמתו עם סנחריב. שהרי בדרך הטבע היה סנחריב מנצח, שהיה עמו עם רב מאוד. עוד אפשר לפרש, שיחזקו הקדוש ברוך הוא בחליו, ורפאהו. מהרש"א.

237. כתב מהרש"א, שיש לפרש שהיה מדבר

אלא הגנאי הוא שמשה ועם ישראל לא אמרו ברוך על הנס של עצמם, עד שאמרו יתרו. מהרש"א, עיי"ש.

233. עיי' ביערות דבש מה שביאר בזה באורך [הובא בענף יוסף].

234. כתב רש"י, שיתרו לא היה דור עשירי, אלא שכך הוא משל בני אדם.

אמנם בגליון הש"ס הביא, שרבינו בחיי כתב [בפרשת יתרו] שעשרה דורות היו ממצרים בן חם עד יתרו.

וכמובא להלן.

אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה אותו רשע לקרותו **אסנפר רבא ויקירא** [שפירושו "רבא ויקירא" הוא: גדול ומכובד]?

מפני שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל. שנאמר שאמר שליחו של סנחריב לעם ישראל, כשרצה לפתותם שיכנעו לו: "שמעו דבר המלך וגו' כה אמר מלך אשור עשו אתי ברכה וצאו אלי וגו' עד באי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם". ולא אמר: אל ארץ מוטבת מארצכם.

נחלקו רב ושמואל בענינו של סנחריב, שאמר לישראל שיקחם לארץ טובה כארצם.

חד אמר: מלך פקח היה.

וחד אמר: מלך טיפיש היה (238).

למאן דאמר מלך פקח היה, היינו שחשב סנחריב בליבו, אי אמינא להו עדיפא מארעייכו [אם אומר להם ארץ טובה יותר מארצכם], אמרו [יאמרו לי]: קא משקרת, שהרי אין ארץ טובה יותר מארץ ישראל!

ומאן דאמר מלך טיפיש היה, משום שאם כן, שהאמת כדבריו, שאין ארצו טובה מארץ ישראל, מאי רבותיה? היאך רצה לפתותם,

במה יהיה להם טוב יותר בארצו?

כתוב כשהגלה סנחריב את עשרת השבטים: "וינחם בחלה נהר גוזן וערי מדי".

לחיבא אגלי לחו [להיכן הגלה אותם, כלומר, היכן נמצאים מקומות אלו]?

מר זוטרא אמר: לאפריקי הגלה אותם.

ורבי חנינא אמר: להרי סלוג.

אבל ישראל, כשהגלה אותם סנחריב, ספרו בגנותה של ארץ ישראל.

כי מטו "שוש" [כשהגיעו למקום ששמו שוש], אמרי: שויא כי ארעין [מקום זה שוה כארצנו (239)].

כי מטו למקום ששמו "עלמין", אמרו: מקום זה שוה בעלמין [כירושלים, שנקראת בית עולמים].

כי מטו למקום ששמו "שוש תרין", אמרי: על חד תרין. כלומר, מקום זה יפה פי שנים ממקומנו. ועל שם דבריהם נקראו המקומות הללו בשמות אלו.

כתוב בהמשך הפסוק שהובא לעיל "לכן ישלח האדון ה' וגו'": "ותחת כבודו יקר יקר

ומאן דאמר שמלך טיפיש היה, היינו להראות שכאשר אין ישראל עושין רצונו של מקום, נמסרין אף ביד טיפיש, ואין יכולין להציל את עצמן בחכמתן.

239. ולכן קראו את שם אותו מקום "שוש", על שם שאמרו שהמקום טוב כארץ ישראל, שנאמר עליה "משוש כל הארץ". מהרש"א.

אל ישראל בלשון יהודית, כדי שיריבו עם חזקיהו. כמו שנאמר, שאמר להם סנחריב: אל ישיא אתכם חזקיהו וגו' ואל יבטח ואל תשמעון וגו'.

238. צריך להבין את יסוד מחלוקתם. וכתב העיון יעקב, שמי שסובר שמלך פקח היה, היינו להראות גדולת ה', שמצילם אף ממלך פיקח.

כיקוד אשׁ. והיינו, שנשרפו כל חיילותיו של סנחריב.

אמר רבי יוחנן: אמנם בדרך כלל "כבודו" משמע גופו ובשרו, ואם כן, "תחת כבודו" — היינו הנשמה שבתוך הגוף. אבל מה שנאמר כאן "תחת כבודו" — ולא כבודו ממש [אין הכוונה לכבודו, גופו, ממש]. אלא הכוונה לבגדיו, שאף הם מכונים כבוד, כי הא דרבי יוחנן קרי ליה למאני [היה קורא לבגדים]: "מכבודתי", לפי שהם גורמים כבוד לאדם. ואם כן, פירוש הפסוק "ותחת כבודו יקד יקד כיקוד אשׁ", היינו שנשרף גופו שתחת בגדיו.

רבי אלעזר אמר: מה שתחת כבודו ממש, דהיינו, תחת גופו — נשרף, וכפי שהיה בשריפת בני אהרן. מה לחלק, בשריפת בני אהרן, היתה שריפת נשמה, והגוף נשאר קיים, אף כאן, הכוונה לשריפת נשמה, וגוף קיים (240).

תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה: פרעה

שחירף בעצמו, ולא על ידי שליח [כפי שמובא להלן], ואם כן, אין הבזיון גדול כל כך — נפרע אף הקדוש ברוך הוא ממנו בעצמו, ולא נתבייש כל כך. שאינו דומה המתבייש מן הגדול — למתבייש מן הקטן (241).

אבל סנחריב, שחירף על ידי שליח, ויש בזה ב-צד ביזוי גדול יותר — נפרע אף הקדוש ברוך הוא ממנו על ידי שליח, ונתבייש ביותר.

פרעה שחירף בעצמו, דכתיב ביה שאמר: "מי ה' אשר אשמע בקלו",

נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו בעצמו. דכתיב: "וינער ה' את מצרים בתוך הים", וכתוב: "דרכת בים סוסיך וגו'" (242).

סנחריב שחירף על ידי שליח, דכתיב: "ביד מלאכיך חרפת ה'" [על ידי שליחך חרפת את ה'],

נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו על ידי שליח.

לכן כתב לפרש להיפך. פרעה חירף בעצמו, והיה רוגזו של הקדוש ברוך הוא גדול כל כך עד שנפרע ממנו בעצמו.

אבל סנחריב חירף על ידי שליח, ואין זה חמור כמחורף בעצמו, שהרי יכול לטעון: דברי הרב ודברי התלמיד — דברי מי שומעין, ואין שליח לידי עבירה! לכן נפרע ממנו הקדוש ברוך הוא רק על ידי שליח. ועיי' בחדושי הגאונים מה שהביא בשם מצודת דוד.

242. מקרא זה נאמר על קריעת ים סוף, שהעביר הקדוש ברוך הוא את ישראל בחרבה, וטיבע את חיל פרעה. עיי"ש במפרשים [חבקוק ג' ט"ו].

240. בכך יהוידע ביאר, שלפי ר' יוחנן רצה הקדוש ברוך הוא לעשות נס ופלא, שהוא נס בתוך נס, שיהיו הגופים נשרפים, והבגדים קיימים.

ור' אליעזר סבר, שרצה הקב"ה להגדיל הנס לעיני הרואין, שיהיו הגופים קיימים, והם פגרים מתים. ויראו הרואין איך עם רב כחול הים מושלכים מתים, שמתו בלילה אחד בשעה אחת. אבל אם ישרפו, יהיו אפר, ולא יהיה ניכר מספרם בריבויים כמה היו.

241. כך כתב רש"י. והעיר המהרש"א שהוא קצת דחוק, דמה שייך ביזוי וכיוש בפורענות ששלח הקדוש ברוך הוא עליהם?